

Két hazához tartozni

A New Jersey-ben felnőtt „hazatelepülő” amerikai magyarok identitása és nyelvhasználata¹

A 2000-es évek elejéig alig születtek olyan kutatások, amelyek a második és későbbi generációs bevándorlók hazatérő migrációjával vagy transznacionális kapcsolataival foglalkoztak volna, mivel addig a kutatók figyelme leginkább az első, külföldön született generáció tevékenységeire összpontosult.² A nemzetközi irodalmon belül csak elvétve lehetett olyan tanulmányokat olvasni, amelyek az amerikai magyarok szülőföldjükre vagy őseik földjére való hazatérését tárgyalták, sőt, a meglévő tanulmányok középpontjában is sokáig csak az első generáció hazatérő migrációja állt.

A szociológiában általánosan elfogadott terminus alapján a *második nemzedék* (vagy második generáció) alatt olyan Amerikában született állampolgárokat értek, akiknek szülei maguk vándoroltak ki az Egyesült Államokba. Fontos megjegyezni, hogy a *másodgenerációs* (*second generation*) kifejezés ugyanakkor több fogalmat is takarhat. Sok európai valamint észak-amerikai tanulmány azokat az egyéneket is második generációs bevándorlóknak tekinti, akik fiatal gyermekkoruk, pl. 6 éves koruktól fogva a befogadó országban élnek.³ Portes és Rumbaut ezt a korhatárt 12 éves korig terjesztik ki, és emellett azokat is ebbe a kategóriába sorolják, akiknek egyik szülője a befogadó országban született (*native-born*).⁴ Szintén Rumbaut más társszerzőkkel írt cikkében különbséget tesz a *második* és a *másfeledik* generáció között (*1,5 generation*): másodgenerációsoknak azokat az Amerikában született egyéneket nevezi, akiknek legalább egy szülője külföldön született, míg azokat, akik 15 éves korukig érkeztek az Egyesült Államokba és ott települtek le, másfeledik generációsoknak nevezi.⁵

1 A jelen dolgozat eredeti változata Bartha Csilla szociolingvisztika témájú PhD szemináriumára készült 2014-ben.

2 Russell King – Anastasia Christou: „Diaspora, migration and transnationalism. Insights from the study of second-generation »returnees«”, in *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*, szerk. Rainer Bauböck és Thomas Faist (Amsterdam University Press, 2010), http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/14318/Diaspora_and_Transnationalism.pdf.

3 King – Christou: „Diaspora”, 168–169.

4 Alejandro Portes – Rubén G. Rumbaut: *Legacies. The Story of the Immigrant Second Generation* (Berkeley: University of California Press, 2001); Rubén G. Rumbaut – Alejandro Portes (szerk.): *Ethnicities. Children of Immigrants in America* (Berkeley: University of California Press, 2001), idézi King – Christou: „Diaspora”, 168–169.

5 Rubén G. Rumbaut – Douglass S. Massey – Frank D. Bean: „Linguistic Life Expectancies. Immigrant Language Retention in Southern California”, *Population and Development Review* 32.3 (2006. szeptember), 449–450.

Sok másodgenerációs New Brunswick-i magyar kétkultúrájú egyénnek vallja magát, akiket otthon a magyar nyelv használatára neveltek a családban. Bár vannak közöttük olyanok, akiknek az óhazához fűződő kapcsolataik erősen visszaszorultak a kommunizmus időszaka alatt, mostanra ezek a szálak már megerősödtek, és sokan közülük rendszeresen látogatnak el származási országukba. Sőt, nem ritka az sem, hogy egyesek hosszabb időre telepednek le Magyarországon. Ennek ellenére mégis csak egy szűk réteg kíván véglegesen letelepedni az országban.

A keleti parton élő amerikai magyarok, főként a New Jersey-ben, elsősorban New Brunswick és Garfield/Passaic városaiban élő magyarok közül sokan még ma is erősen őrzik magyar identitásukat, mely elsősorban a magyar nyelv használatában és a néptánchoz, népi kultúrához való ragaszkodásukban nyilvánul meg.⁶ Egy sajátos szubkultúrát hoztak létre a befogadó országukban, melyet a magyar kultúra egyes elemeire építettek, és melyek a kint élő amerikai magyarok számára a magyarság szimbólumaiként szolgálnak.

Érdekes kérdés, hogy milyen nyelvi és kulturális tapasztalatokon megy keresztül egy Amerikában született vagy ott felnőtt magyar, aki hosszabb időre költözik Magyarországra egyedül vagy a családjával. Milyen nyelven beszélnek egymás között és gyerekeikkel? Itthon is ragaszkodnak-e a hagyományos amerikai magyar szimbólumokhoz és kulturális tevékenységekhez? Mennyire értik meg egymást az óhazai magyarokkal, és mennyiben változik az identitásuk, miután Magyarországra költöztek? Ezekről a kérdésekről beszélgettem tíz New Jersey-ben felnőtt magyar származású amerikaival (akik közül kilencen Amerikában születtek, egy pedig 12 évesen vándorolt ki a szüleiével), és akik különböző okokból kifolyólag úgy döntöttek, hogy hosszabb időre Magyarországon fognak élni, tehát itt telepednek le ideiglenesen vagy véglegesen. Erről a tíz esettanulmányról szeretnék részletesen beszámolni a jelen dolgozatban.

Jogi szempontból nézve a hazatelepülés feltétele a magyar állampolgárság megléte. Bár magyar útlevél és egy évnél nem régebbi állampolgársági bizonyítvány birtokában korlátlan ideig lehet Magyarországon tartózkodni, mégis bizonyos kedvezmények (pl. vámkedvezmények) igénybe vételéhez szükséges a magyar lakcímkártya és személyi igazolvány kiváltása.⁷ Kulturális szempontból azonban sokkal összetettebb a kérdés: vajon a New Brunswick-i és Garfield/Passaicból származó magyarok ideiglenesen szándékoznak-e itt élni, esetleg 5-10 évre és utána hazatérni „szülőhazájukba”, vagy véglegesen döntöttek úgy, hogy nem térnek vissza Amerikába? Egyáltalán hol a hazájuk? Mi képezi identitástudatuk alapját? Hogyan fejeződik ki identitástudatuk a nyelvhasználatukon és a kulturális magatartásukon keresztül?

6 Garfield és Passaic két szomszédos város, melyek magyarsága közös intézményeivel lényegében egy emigrációs közösséget alkot.

7 „Hazatelepülés Magyarországra: tájékoztató a véglegesen hazatelepülni szándékozó magyar állampolgárok részére”, mfa.gov.hu, letöltve 2017. január 17-én. <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/B7533849-FF2A-40F6-9105-18296A4C153F/0/0710Hazatelep%C3%BCl%C3%A9sMagyarorsz%C3%A1gra.pdf>.

Kutatási tapasztalataim és módszerem

A New Brunswick-i magyar közösség helyzetét és az onnan hazatelepült amerikai magyarok sorsát igyekszem egyfajta longitudinális kutatás keretében folyamatosan figyelemmel kísérni. Gyermekkoromban és fiatal felnőttként szüleimmel több évet töltötünk az Egyesült Államok keleti partján, és így lehetőségem volt bekapcsolódni a közeli New Brunswick-i magyar emigrációs közösség életébe. Később 2008-ban 5 hetet, majd 2009-ben 6 hetet töltöttem New Jersey-ben, első alkalommal szakdolgozatírás céljából, másodszor pedig édesapám munkájából kifolyólag. A 2008–2009-es tanulmányi útjaim során több mint 40 interjút készítettem amerikai magyarokkal és a helyi magyar nyelvhez és kultúrához kötődő intézmények vezetőivel. Ezeket azóta főképp egyes házasságban élőkkel és hazatelepült (részben első-, de főként másod-, és harmadgenerációs) amerikai magyarok interjúival egészítettem ki, valamint folyamatban van egy terepmunka New Brunswick városában is.

Ami a jelen dolgozatot illeti, a tíz interjúból kettőt 2011-ben készítettem egy testvérpárral, hármat 2014-ben, kettőt 2016-ban, és hármat 2017-ben. Olyan adatközlőket választottam, akik az Egyesült Államokban, lehetőleg New Jersey államban születtek, és valamilyen módon bekapcsolódtak az ottani magyar közösségekbe (a New Brunswick-i és Garfield/Passaic-i közösségekbe). A nemek tekintetében a 10 interjúalanyból 7 nő és 3 férfi. Ami a többi szociológiai tényezőt illeti, az interjúalanyaim sok tekintetben homogén csoportot alkotnak. Egy Magyarországon született interjúalanyom kivételével, aki 12 évesen emigrált szüleivel New Jersey-be, mindenkiről elmondható, hogy mindkét szülőjük magyar, azonos államban (New Jersey-ben) születtek, és Amerikában sajátították el a magyart, anyanyelvükként.

Egy kis variáció azonban van a csoporton belül. Ugyan az adatközlőim 50 százaléka tisztán másodgenerációs magyar (öten), egy adatközlő a másfeledik generációba sorolható, egy pedig a harmadik nemzedékhez tartozik. Mások nem sorolhatók be tiszta kategóriába generációs szempontból. Két adatközlőmnek, akik egy testvérpárt alkotnak, az édesapja Argentínában született második generációs magyar, az édesanyjuk pedig a másfeledik generációhoz tartozik. Egy másiknak az édesanyja Amerikában született második generációs magyar, édesapja pedig fiatal gyermekkorában (10 évesen) érkezett az országba a családjával. Életkori szempontból hárman a 21 és 28 év közötti korosztályba tartoztak az interjú idején, egy adatközlőm 38 éves volt, négyen 43–45 év között, valamint ketten 55, illetve 56 évesek voltak. Szinte mindenki egyetemi végzettséggel rendelkezik (hárman Magyarországon szereztek diplomát, akik közül ketten a SOTE-n, egy pedig az ELTE néprajz szakán), egy adatközlő kivételével, akinek azonban folyamatban vannak Magyarországon az egyetemi tanulmányai, szintén a SOTE-n, és a többi Semmelweis hallgatóhoz hasonlóan szintén angol nyelven végezte tanulmányait.⁸ Általánosan jellemző a már dolgozó adatközlőimre, hogy angol nyelvű munkakörben dolgoznak

8 Az egyetemi végzettséggel bírók magas száma általánosan is jellemzi az Amerika keleti partján született magyar származásúak helyzetét.

– anyanyelvi szintű nyelvtudásuknak köszönhetően általában jó pozícióban –, jó nevű amerikai, magyar vagy nemzetközi cégeknél vagy intézményeknél.

Néhány tekintetben azonban van variáció. Az adatközlőknek a Magyarországon töltött éveinek számában van eltérés: az interjú idejéhez képest négyen 1-től 2 évig terjedő időtartamot töltöttek már itt, a többiek egyenként 3, 4 és fél, 7, 9 és fél, 12, és a legrégbben hazánkban tartózkodó 37 évet, aki az 1980-as években egyetemre jött ide tanulni. Két adatközlőm korábban is élt már Magyarországon hosszabb ideig. Az egyik az interjú idejéhez képest másfél éve élt Budapesten, de korábban hat évet töltött itt egyetemista hallgatóként az 1990-es évek második felében; a másik pedig ugyancsak egy éve él jelenleg Budapesten, egy év megszakítással korábban is ide járt magyar nyelvi és kulturális kurzusokra, egy évig. Az interjúalanyok közül heten jelenleg is Budapesten élnek, ketten mostanra már visszaköltöztek Budapestről Amerikába, egy pedig az interjú idején egy kis településen élt Nógrád megyében, azóta azonban Budapestre költözött.

A visszatérés okai

Az általam megkérdezetteknek különböző okaik voltak a visszatérésre. Többen kalandvágyból döntöttek így, hogy kipróbálják a magyarországi életet, akár munka, akár tanulmányok kapcsán. A tanulmányaikat végzők között volt olyan, akit az amerikai magas tandíjakkal szemben a magyar egyetemek megfizethetősége vonzott ide. Voltak, akiket családi szálak hoztak ide, pl. hazatelepült szülők és magyarországi házastárs szülei révén. Bár volt olyan megkérdezett, aki „hazatelepülése” előtt csak egy alkalommal járt Magyarországon, többségüknek aktív kapcsolatai voltak Magyarországgal fiatalkoruk óta, és a nyári vakációk is hozzásegítették őket a letelepedés döntésének meghozatalához. Ugyan a magyarországiak sokszor meg nem értéssel fogadják „hazatérésüket”, ők maguk hangsúlyozták, hogy Amerikából való hazatérésük oka nem az, hogy integrációs problémákkal küszködtek volna ott.⁹ Bár ezt kevesen emelték ki, de feltételezhető, hogy akinek fontos a magyar nyelv és identitás továbbadása a családban, vagy, hogy magyar házastársat találjon, az egyfajta anti-asszimilációs törekvésből is dönthet úgy, hogy gyermekeivel vagy egyedül több évre Magyarországra költözik.

A Magyarországra való hazatérés okaival Gyuricza Péter is foglalkozik *Visszidensek* (2017) című interjúkötetében. Interjúalanyainak többségére jellemző, hogy őkseik vagy ők maguk a hidegháború idején hagyták el az országot, majd Magyarországra a rendszerváltozást követően települtek haza Latin-Amerikából, Észak-Amerikából, valamint

9 Puskás Julianna *Ties that Bind, Ties that Divide* című könyvében is foglalkozik ezzel a kérdéssel az öregamerikások hazatérése kapcsán. Mivel a kivándorlók többségének eredeti célja az volt, hogy az Amerikában összegyűjtött pénzből hazatérésükkor majd földet tudjanak vásárolni, és eredeti hazájukban újra letelepedjenek, általánosságban véve nem a legsikeresebbek voltak azok, akik külföldön maradtak, és nem is a legkevésbé sikeresek döntöttek úgy, hogy hazatelepülnek. A szerző arról is említést tesz, hogy a korabeli túlzottan pozitív Amerika-kép szétszűzása helyett a sikertelen kivándorlók közül sokan annyira szegényelltek szegénységüket, hogy nem tértek haza és véglegesen Amerikában maradtak. Puskás Julianna: *Ties that Bind, Ties that Divide* (New York/London: Holmes & Meier, 2000), 53–54, 84.

Nyugat-Európából. Az általam megkérdezettekhez hasonlóan Gyuricza Péter interjúalanyai is mind erős nemzet tudattal rendelkeznek: hazatelepülésüket sok esetben a hazáépítés vagy a magyar kultúra (pl. néptánc és magyar cigányzene) iránti vonzalom motíválta.¹⁰

A beilleszkedés kérdése a visszatérő migráció szakirodalmában

Napjainkban népszerű szakterület a visszatérő migráció, az úgynevezett *return migration* kutatása, mely elsősorban a visszatérő migránsok beilleszkedésével és identitásváltozásával foglalkozik. Takeyuki Tsuda a braziliai japán származású többedgenerációs hazatérő migránsokat kutatta részletesen. Tsuda észrevétele alapján a Brazíliában született japán származásúak esetében őseik szülőföldjére való visszatérésükkor gyakran lép fel egyfajta identitásváltás. A szerző több tanulmányában is kifejti, hogy a braziliai japán származásúak „hazatérésük” után elégtelen nyelvtudásuk és társadalmi helyzetükből kifolyólag (egy kevésbé fejlett országból érkezve) marginalizálódnak, és lassanként brazil identitásuk helyeződik előtérbe. Viselkedésükben a brazilokhoz válnak hasonlóvá: a szambát kezdik táncolni (amelynek autentikus változatát valójában csak néhányan ismerik) és brazil nemzeti szimbólumokat ábrázoló ruhákat öltenek magukra (pl. brazil zászlós pólóinget).¹¹ Gyermekeik ugyanakkor a japán iskola rendszer asszimiláló hatására, amely brazil gyökereik feladására készíti őket, teljesen beolvadnak a japán társadalomba.¹²

Anastasia Christou és Russell King a görög diaszpórából (az Egyesült Államokból és Németországból) Görögországba hazatérő másodgenerációs görögök identitásváltozását és a görög társadalomba való beilleszkedését, valamint a diaszpórával való kapcsolattartásukat tanulmányozták. A diaszpórából „hazatérő” görögök elsősorban idealista indíttatásból vándorolnak vissza, azonban hazatérésük után megbotránkozást kelt bennük a görögországi korrupció és a kaotikus helyzet. Emellett nehezen tudnak integrálódni a görög társadalomba, amely nem tekinti őket teljesen görögnek. Ezek a tapasztalatok sokaknál a diaszpórához fűződő kapcsolatok megerősödéséhez vezetnek az otthon (emigrációs hazában) maradt rokonokkal. Sokan végül a szülőföldjükre való „hazatérés” mellett döntenek.¹³

Sossie Kasbarian az örmény diaszpóra és az Örmény Köztársaság viszonyát vizsgálta (2009). A szerző kiemeli azt a tényt, hogy a diaszpórábeli örmények többsége a mai

¹⁰ Gyuricza Péter: *Visszidensek* (Budapest: Magyarország Barátai Alapítvány, 2017).

¹¹ Takeyuki Tsuda: *Strangers in the Ethnic Homeland. Japanese Brazilian Return Migration in Transnational Perspective* (New York: Columbia University Press, 2003), 283–289; Takeyuki Tsuda: „From ethnic affinity to alienation in the global ecumene. The encounter between the Japanese and Japanese-Brazilian return migrants”, *Diaspora* 10.1 (2001), 67–70, idézi King–Christou: „Diaspora”, 174.

¹² King–Christou: „Diaspora”, 175.

¹³ Russell King–Anastasia Christou: „Second-Generation »Return« to Greece. New Dynamics of Transnationalism and Integration”, *International Migration* 52.6 (2014), 85, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/imig.12149/full>

Kelet-Törökországból származik, és nem a mai Örményország területéről. A poszt-genocídiumi diaszpórából változó időtartamra visszatérő migránsokat (a volt Szovjetunió Köztárságaiból visszatérőkkel szemben, akik egy újabb diaszpórát alkotnak) nem *hazatelepülő*eknek nevezi (*repatriates*), hanem *ideiglenesen tartózkodó*knak (*sojourners*). Ezzel a szerző rávilágít arra a tényre, hogy a nyugati örménység számára a mai Örményország területe valójában nem őseik szülőföldje, mivel a mai Örményország a történelmi Örményország, vagyis a mai Törökország határain kívül esik. Kasbarian szerint egy olyan „visszatérésről” van esetükben szó, amely nem végleges, és amely nem az ősi hazára irányul. A szerző állítása szerint az ideiglenes tartózkodás fogalma azt is takarja, hogy az egyén nem óhajt beilleszkedni az új társadalomba. Kasbarian megjegyzi azt is, hogy azok is, akik hosszú időre kívánnak letelepedni és transznacionális életformát élve oda-vissza utaznak a két ország között, családi és szakmai kapcsolatokat ápolnak mindkét hazájukkal.¹⁴ Legtöbbjük biztonsági hálóként fizikai otthonát is megtartotta, ahová bármikor visszatérhetnek.

Daniel Fittante az Észak-Amerikából „visszatérő” migránsokat kutatta Jerevánban egy kilenc hónapos terepmunka alkalmával a 2015–2016-os egyetemi tanév során. Sok visszatérő bevándorlóval ellentétben, akik fejlődő országokból települtek vissza őseik földjére (pl. a Brazíliából hazatelepült japán származásúak), az észak-amerikai visszatérő migránsok általában nemzettudati okból választják a „hazatelepülést”. Fittante interjúalanyainak többsége a középosztályhoz tartozott és egy kivétellel mind egyetemi végzettséggel rendelkezett, és viszonylag friss „hazatelepülő”knak számítanak. Legtöbbjük egészen 1991-ig, a Szovjetunió felbomlásáig politikai okokból kifolyólag nagyjából közömbösen viszonyult az akkori Szovjet Örményországhoz. Nagyjából ebben az időszakban, a pár évvel korábban történt (1988) 6,8-as erősségű földrengés és az azeri-örmény konfliktusok kirobbanásának hatására a diaszpóra figyelme szintén Örményországra összpontosult (1992). Mindezen események hatására az 1990-es évek végén sok diaszpórabeli örmény döntött úgy, hogy „visszaköltözik” Örményországba, akiknek a fejében az ország egészen addig inkább absztrakcióként élt, mintsem hogy realitásként, sőt akár őseik földjeként tarthassák számon.

Korábbi tanulmányok alapján Fittante rávilágít arra a tényre, hogy sok származási országába hazatérő migráns (*ethnic return migrant*), aki érzelmi és nem gazdasági vagy politikai okokból tér haza, csalódottság élményen megy keresztül, integrációs problémákkal küszködik, és végül visszatér a befogadó országába, vagy egy másik képzelt hazába vándorol. Ezek hátterében rendszerint túlzott elvárások állnak, valamint egyfajta hamis identitásképp, amely sok nemzet diaszpójánál tapasztalható. Fittante paradoxonnak nevezi, hogy sok hazatérő migráns negatív tapasztalatai ellenére is származási országában marad és érzelmi szálakkal továbbra is ehhez kötődik, akkor is, ha nem ér-

14 Sossie Kasbarian: „The Myth and Reality of »Return« – Diaspora in the »Homeland«”, *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 18.3 (2009), 365.

deklődnek a helyi realitások iránt.¹⁵ A szerző kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy az észak-amerikai örmények egyrészt kiületéstudatból döntenek úgy, hogy Örményországban maradnak, azért, hogy újjáépítsék az országot, másrészt szeretnének jobb képet kölcsönözni neki. Ugyanakkor sem érzelmileg, sem nyelviileg, sem kulturálisan nem kötődnek a helyi lakossághoz, amely velük ellentétben a keleti-örmény nyelvvaltozatot beszéli és erős orosz kulturális hatás alatt áll. Az előbbiekhöz azt is hozzá kell fűzni, hogy az Egyesült Államokból és Kanadából érkező örmények privilegizáltabb társadalmi helyzetben vannak, magasabb keresettel bírnak, és kényelmesebb életvitelt engedhetnek meg maguknak, mint a helyiek.¹⁶ Fittante megjegyzi, hogy a többségnek nincs szándékában a helyi örmény kultúrát elsajátítani, és mivel az integráció nem tartozik elsődleges céljaik közé, ezért a helyi lakossággal való kapcsolattartás hiánya számukra nem jelent áthidalhatatlan problémát.

A kevés Magyarországra hazatelepülőkről szóló tanulmányok egyike Huseby-Darvas Évától származik, „Extra Hungariam Non Est Vita? The Relationships between Hungarian Immigrants and Their Homeland” címmel, mely arra a Magyarországon ismert közmondásra utal, hogy „Magyarországon kívül nincsen élet”. Benedict Anderson *Long-distance Nationalism* (1992) című tanulmányára hivatkozva Huseby-Darvas Éva arra a fontos tényre világít rá, hogy sok amerikai magyar távpatriótaként kötődik az anyaországhoz, mely a politikai emigránsok részéről a rendszerváltozás után gyakran csak egy virtuális, de mégsem valódi hazatérésben valósult meg: a hazatérésről ugyan sokan beszéltek, de legtöbbjük sosem valósította azt meg a vasfüggöny leomlása után.¹⁷ A szerző több évtizedes Michiganben végzett terepmunkája és néhány filmes valamint színházi produkció alapján azt a tényt állapítja meg, hogy az elképzelt meleg fogadtatás helyett, amelyre a rendszerváltozás után hazatérő emigránsok számítanak, a hazai honfitársaikkal való találkozás gyakran egymás kölcsönös félreértésében végződik. A szerző azt sugallja, hogy egy ilyen mély csalódás átélése után „one can never really go home again”.¹⁸ Ez alól néhány kivételt képeznek azok a nyugdíjasok, akik luxus körülményeket bizto-

15 Daniel Fittante, „Connection without Engagement. The Paradoxes of North American Armenian Return Migration”, *Diaspora. A Journal of Transnational Studies* 19.2–3 (2017), 154.

16 Fittante, 161–162.

17 A *long-distance nationalism* kifejezést eredetileg maga Benedict Anderson alkotta meg. Benedict R. O’G. Anderson: *Long-distance Nationalism. World Capitalism and the Rise of Identity Politics* (Amsterdam: Centre for Asian Studies, 1992), idézi Huseby-Darvas Éva: „Extra Hungariam Non Est Vita? The Relationships between Hungarian Immigrants and Their Homeland”, *AHEA. E-journal of the American Hungarian Educators Association* 5 (2012), 3–4, <http://ahea.net/e-journal/volume-5-2012>; előző megjelenés: „Extra Hungariam Non Est Vita? The Relationships between Hungarian Immigrants and Their Homeland”, in *Homecomings. Unsettling Paths of Return*, szerk. Fran Markowitz és Anders H. Stefansson (Oxford: Lexington Books, 2004), 76–90.

18 Huseby-Darvas, 3.

sító idők otthonába költöznek, valamint azoknak az amerikai magyaroknak az újrate-metése, akik magyar földben kívánnak nyugodni.¹⁹ Végül, a cikk címének állítását meg-cáfolva a szerző azt állítja, hogy Magyarországon kívül igenis van élet.

A beilleszkedés kérdése a New Jersey-ből hazatért magyarok esetében

Annak ellenére, hogy a New Brunswick-i amerikai magyarok egy számottevő része dön-tött úgy, hogy hosszú távra telepedik le Magyarországon – gyakran több évre –, legtöbb-jüknek csak felszínes kapcsolatai alakultak ki a hazai lakossággal. Sokan számoltak be a helyi társadalomba való beilleszkedési problémáikról, ami abból ered, hogy az elsődle-ges szocializációjuk egy külföldi országban, az Egyesült Államokban zajlott, és más kul-turális közegben nevelkedtek, még akkor is, ha a szüleik Magyarországról jöttek. Ebből kifolyólag sok adatközlőm tapasztalt félreértéseket és meg nem értést, amikor a helyi lakossággal került kapcsolatba.

A Görögországba hazatérő görög származásúakhoz hasonlóan sok amerikai ma-gyar szintén egyfajta családottság élményen megy keresztül. Ez részben abból az idea-lista magyarság- vagy Magyarországgépből fakad, amit a DP (*Displaced Persons*) és az 56-os emigránsok adtak át gyermekeiknek, és amelyet a már Amerikában született ge-nerációk pl. a cserkészeten keresztül most is igyekeznek közvetíteni a kisgyermeknek (pl. a népdalokon és magyar történelmi események és legendák tanításán keresztül). Ez a fajta magyarságkép kevésbé épül a realitásra, inkább egyfajta pozitív érzelmet közvetít a magyarságról, amelyhez a kint született gyermekek is kötődni tudnak. Magyarországra hazatérve csakúgy, mint a Görögországba, valamint Örményországba hazatérő görög és örmény származásúak, többen éltek át kiábrándulást. Egyesek hangsúlyozták, a magyar-oroszi magyarok részéről azt hiányolják, hogy nem értékelik eléggé saját kultúrájukat, magyarságukat.

A kiábrándulás megtapasztalása minden bizonnyal főleg a hidegháború alatt szü-letett vagy felnőtt generációkra jellemző, amikor a két ország közötti kapcsolatok erősen korlátozva voltak, és Benedict Anderson valamint Huseby-Darvas Éva szavaival élve a magyar emigránsok magyarságukhoz táv-patriotizmus útján kötődtek (*long-distance nationalism*). Hasonlóképpen azokat is nagy valószínűséggel ez a gondolkodásmód jel-lemzi, akik pl. pénzügyi okok miatt nem tehetik meg, hogy rendszeresen Magyaror-szágra utazzanak, ezért kevésbé ismerik a magyarországi realitásokat.

Fontos megemlíteni, hogy a rendszerváltozás után megnőtt az érdeklődés Magyar-ország iránt a második generációs fiatalok, főleg az 1956-osok gyermekeinek körében, és többen jöttek ide az 1990-es évek során egyetemi tanulmányaikat végezni. Hozzájuk ha-sonlóan a New Brunswick-hoz kötődő amerikai magyarok is, valamint egyeseknek szülei is véglegesen hazatelepültek vagy kétlaki életformát élnek az Egyesült Államok és Ma-gyarország között. Manapság az óhazát és az emigráns közösségeket nagyon szoros transznacionális szálak kötik össze. Gyermekeik magyar nyelvre tanítása érdekében sok

19 Huseby-Darvas, 8–11.

család igyekszik nyáron minél több időt Magyarországon tölteni gyermekeivel, és a hazautazást más európai országokban töltött vakációval is egybeköttni. Valószínűsíthető, hogy az ő gyermekeiknek (rendszerint harmadik generációs gyermekekről van szó) már sokkal realitásabb Magyarország-képük, ugyanakkor szerényebb elvárásaik vannak, ezért kevésbé élik át a fent említett kiábrándulásményt.

Érdekes kérdés, hogy az Amerikában felnőtt generáció tagjai mennyire tudnak beilleszkedni szüleik hazájába. 6-os számú (férfi) interjúalanyom fejezte ki legjobban kérdésemre a választ: az integrációnak két fajtája van, az egyik az egzisztencia teremtetés (pl. az otthon kialakítása és berendezése), a másik pedig a helyi lakossággal való kapcsolat kialakítása. Mint sokak számára, az ő számára is az otthonteremtés volt a könnyebb, a helyi lakosokkal baráti viszonyt kialakítani volt a nehezebb. Általánosságban elmondható, hogy az Amerikában felnőtt és hazánkba tartós időre visszatérő magyarok eleinte nehezen találják meg a hangot a magyarországi magyarokkal, ami abból fakad, hogy bár otthon családjaikban sok magyar szokást (pl. nemzeti és vallási-családi ünnepeket) megtartottak, mégis mentalitásukat az amerikai iskolarendszerből nyerték. Ilyen mentalitásbeli különbség, amit többen említettek, az amerikaiak általános optimizmusa, bátorítása a magyarországiak általános pesszimizmusával szemben. Sokan világítottak rá, hogy úgy érzik, ez a magyarországi gondolkodásmód a kommunizmusból ered, és bár mára a helyzet sokat javult, a korábbi negatív tapasztalatok még a most felnövekvő generációra is hatással vannak. 9-es számú (nő) interjúalanyom például, aki még az 1980-as évek elején érkezett hazánkba egyetemi hallgatóként, még egy olyan Magyarországot ismert meg, ahol általános volt az árucikkek és a választék hiánya. Optimizmusa miatt, amit az amerikai iskolarendszerben neveltek belé (ahol a gyerekeket gyakran úgy biztatják, hogy *„you can even become an astronaut”* vagy *„you can even become the President of the United States”*), a csoporttársai gyakran úgy néztek rá, mintha egy másik bolygóról érkezett volna.

Egyéb kulturális vagy helyi ismeretek hiánya is okozhat gondot még azoknak az amerikai magyaroknak is, akikről magas szintű nyelvtudásuk miatt első hallásra nem lehet megállapítani, hogy nem Magyarországon nőttek föl. Egyik adatközlőmmel fordult elő egy céges kapcsolatfelvételnél, hogy egy ismertebb belvárosi étteremről (a Mátyás pincéről) megkérdezte, hogy merre található, és emiatt a másik fél nem vette komolyan, mint üzleti partnert. Ehhez hasonló helyzetről más, csak látogatóba érkező Amerikában született magyar ismerősöm is beszámolt (pl. hogy jó magyar kiejtése miatt furcsán néztek rá, hogy nem tudta, merre van Gödöllő), melyek azzal együtt, hogy az amerikai felek általában nem szívesen árulják el, hogy Amerikából jöttek, mind félreértésekhez vezethetnek.

Érdekes megjegyezni, hogy a gyermekek és a néptánc is elősegíthetik a magyarországi magyarokkal való kapcsolatteremtést. (A néptáncról később lesz részletesebben szó.) Észrevételem szerint azok a családok, akiknek gyermekei iskolába járnak, gyermekeiken keresztül jobban tudnak kapcsolódni a helyi magyar családokhoz is. Gyermekeik az iskolán, zeneiskolán, néptáncban, vagy cserkészeten keresztül barátságokat alakítottak ki a helyi kortársaikkal, és teljesen otthonosan mozognak a magyarországi közegben.

Gyermekeik által azok barátainak szüleineivel is közelebbi kapcsolatba kerültek, akik általában hozzájuk hasonló értékeket vallanak.

Az integráció témaköréhez kapcsolódó érdekes jelenség, hogy az Örményországba visszatérő örmény származásúakhoz hasonlóan, a legtöbb magyar származású Amerikában született vagy felnőtt egyénnek sincs határozott letelepedési terve. Sossie Kasbarian szóhasználatával élve az ő esetükben is ideiglenes migránsokról vagy itt-tartózkodókról lehet beszélni, mivel legtöbbjük nem végleges szándékkal tért vissza Magyarországra, és születési vagy befogadó országukkal nem vesztették el a kapcsolatot. Sőt, mindnyájan családi és baráti szálakkal (pl. a nyári észak-amerikai tánc táborok kapcsán) kötődnek az amerikai magyar diaszpórához. 6-os számú interjúalanyom kiemelte, hogy érzelmileg erősen kötődik a befogadó országához: bár már 9 éve él Magyarországon, mégis megtartotta az amerikai házáat, minden évben fizet egészségbiztosítást, és egy esetleges visszatérés lehetőségének fenntartása közben is ügyel arra, hogy az adózása rendben legyen, így ne égesse fel minden hidat maga mögött.

Természetesen vannak olyanok is, akik azt nyilatkozták, hogy Magyarországon képzelik el jövőjüket, és akár véglegesen is itt szeretnének letelepedni. Budapest komoly attrakció nemcsak sok külföldi, de az amerikai magyarok számára is: többen nyilatkozták, hogy itt találták meg a helyüket. Egyik interjúalanyom pénzkeresési szándékból azóta visszaköltözött magyarországi férjével az Egyesült Államokba, de egzisztenciájuk megteremtése után néhány éven belül tervezik a hazatérést Magyarországra, ahol egy tanyán szeretnének letelepedni.

Kettős identitás

A magyarságukat aktívan őrző és közösséget képező amerikai magyarok többsége egyfajta kettős identitással rendelkezik. Nagy Károly szociológus többkultúrájú személyiségeknek is nevezi őket. Az Amerikában nevelkedettek többsége, eltekintve azoktól, akik vegyes amerikai-magyar háttérű családban nőttek fel, elsődleges szocializációjuk során a magyar kultúrával ismerkednek meg, majd másodlagos szocializációjuk során az amerikai kultúrával. Ennek során mindkét kultúra nyelvét, szokásait és értékrendszerét is elsajátítják.²⁰ Ez a fajta többkultúrájúság vagy kettős identitástudat csak akkor lehetséges, ha a két ország értékrendszere nem zárja ki egymást. Az Egyesült Államok esetében az ötvenes évek vége óta felismerték, hogy a korábbi *melting pot* (olvasztótégely) koncepciót egy újfajta koncepció kell, hogy fölváltsa, a *mozaik* metafora képében. Ez pedig a kulturális másságra és sokszínűségre épül, már nem a korábban hangoztatott homogenitásra.²¹

Megfigyeléseim szerint a Magyarországon élő magyarok többsége itthon is folytatja azt az életmódot, ami Amerikában határozta meg életét. Kulturálisan nem olvadnak be teljesen a magyarországi magyarok közé, nem tudnak velük azonosulni. Meglá-

²⁰ Nagy Károly: *Amerikai magyar szigetvilágban* (Budapest: Nap Kiadó, 2009), 57–64.

²¹ Nagy, 80–82.

tásom szerint mentalitásukban ők már amerikaiak. Egyes magyar – főleg népi – tradíciókat (locsolás), kulturális elemeket (népzene és táncok ismerete) és történelmi értékeket (1956), fontosabbnak tartanak, mint az anyaországiak többsége. Ebből kifolyólag egy külön, pozitív értelemben vett szubkultúrát alkotnak itthon is, csakúgy, mint Amerikában.

Vannak köztük olyanok, akik annak ellenére, hogy mindkét ország kultúrájához tartozónak vallják magukat, mégis hazátlanság érzéssel küszködnek. Ezt nyilatkozta az *Inkubátor* című filmben Pigniczky Réka testvére, Pigniczky Eszti is, arra a kérdésre, hogy amerikainak vagy magyarnak vallja-e magát: „Én amerikai magyar vagyok. [...] Amerikában születtem, magyar családban, magyar kultúrában nevelkedtem. De egyben amerikai kultúrában is nevelkedtem. Tehát se ide, se oda nem tartozom. Ez egy új képződmény.”²² Hasonlóképpen fogalmazott 3-as számú (nő) interjúalanyom is 2014-ben:

Ez egy nagyon hontalan érzés. Tehát, hogy én hontalannak érzem magam, hogy amikor ott vagyok [Amerikában], akkor meg azt tudom, hogy már tervezni fogom, hogy – mikor már visszaköltözzünk [Amerikába] – akkor, hogy pontosan tudom, hogy mik lesznek a terveim, hogy itt töltsük a nyarat két hónapra. [...] Igen, mert igazi amerikai magyar vagyok. Nem, egyik sem erősebb, mint a másik.

Hasonló észrevételeket fogalmaz meg Takeyuki Tsuda is 2013-ban írt tanulmányában, aki a Brazíliából Japánba „visszatérő” japán származásúak identitásváltozását kutatta. Tsuda szerint az őseik földjére hazatérő második vagy későbbi generációs migránsoknak gyakorlatilag két hazájuk van, a szülőhazájuk (*natal homeland*) és származási hazájuk (*ethnic homeland*). Amikor a bevándorlók leszármazottai visszatérnek származási országukba, ott az idegen kultúrában való nevelkedésükből kifolyólag ismét kisebbséggé válnak, ami gyakran hazátlanság érzéshez vezet. Tsuda különbséget tesz a *haza* (*homeland*) és az *otthon* (*home*) fogalmi között. *Homeland* kifejezéssel illeti azt az országot, amelyhez valaki érzelmileg kötődik, míg *home* kifejezés alatt egy olyan helyet ért, amely biztonságos, kényelmes és családias stabil lakhelynek minősül. Állítása szerint az őseik földjére visszatérő migránsok gyakran az elvándorlás és a fizikai távolság eredményeképp fedezik föl, hogy mely ország a hazájuk, és ilyenkor gyakran a születési országukat helyezik előtérbe a származási országukkal szemben.²³

A New Jersey-ből hazatért magyarok kettős identitása kifejeződik nyelvhasználatukban – elmondásuk szerint ugyanannyira keverik az angolt és a magyart, mint otthon Amerikában – és abban, hogy elsősorban más amerikai magyarokkal és külföldi magyarokkal (kanadaiakkal, erdélyiekkel, felvidékiekkel, stb.) tartják a kapcsolatot itthon is.

22 Pigniczky Réka (rendező): *Inkubátor* (56Films, 2009), DVD.

23 Takeyuki Tsuda: „When the Diaspora Returns Home. Ambivalent Encounters with the Ethnic Homeland”, in *A Companion to Diaspora and Transnationalism*, szerk. Ato Quayson és Girish Dashwani (Wiley Blackwell, 2013), 184–185, <http://arenet.org/img/A%20Companion%20to%20Diaspora%20and%20Transnationalism.pdf>.

Mivel a kanadai, erdélyi, szlovákiai vagy délvidéki magyarok is kisebbségi helyzetben, kisebbségi nyelvet beszélőként nőttek fel, az amerikai magyarok szerint ők könnyebben megértik hátterüket, mint a hazai magyarok.

A kettős identitás kérdéséhez kapcsolódik a kettős állampolgárság kérdése is. Mint korábban utaltam rá, a hazatelepülés feltétele jogi értelemben az, hogy a hazatérő kettős állampolgársággal is rendelkezzen. Bár ezt a kérdést külön nem vettem fel, az adatközlőim közül többen említették, hogy kettős állampolgársággal rendelkeznek. Érdekes megfigyelés, hogy New Jersey-ben is több, magyarságukat aktívan őrző magyar származású is maga említette a közelmúltban, hogy ők vagy gyermekeik szeretnék felvenni a magyar állampolgárságot is az amerikai mellé, gyakran a fiatalabb, harmadik generáció kezdeményezésére (olyan esetben is, amikor a harmadik nemzedékbe tartozó fiatal már nem beszél magyarul, de kulturálisan még kötődik magyarságához).

Kulturális változások a „hazatérés” után

Az interjúk alapján általánosan megállapítható a hazatérőknél, hogy egyes szokásaikban, attitűdjeikben, amelyek előtte Amerikában az életük szerves részét jelentették, bizonyos mértékig változások lépnek fel. Ezek közé sorolható az otthoni nyelvhasználatuk és az amerikai magyarság etnikai szimbólumaihoz és kulturális tevékenységeihez való hozzáállásuk, mint pl. a cserkészethez és a népszokások gyakorlásához. Egyesek identitásában felerősödik az amerikai vonás.

Ami a családon belüli nyelvhasználatot illeti, Amerikában, a New Brunswick-i közösségen belül sokan törekednek csak magyarul beszélni gyermekeikkel. Bartha Csilla ezt egy purista nyelvdeológiához köti, és a módszert, amit az otthon kizárólag magyarul beszélő szülők alkalmaznak gyermekeikkel, *autoritatív stratégiának* nevezi. Ez főleg a dípís (*Displaced Persons*) bevándorlókra jellemző, akik gyermekeiket és unokáikat is ez alapján nevelték,²⁴ és akiknek a családtagjaik tapasztalataim szerint általában a közösség magyarul legjobban beszélő tagjait képezik az Amerikában születettek között (New Brunswick esetében az 56-osok gyermekeivel együtt).

2-es számú (nő) interjúalanyom szerint azok a szülők, akik több évre Magyarországra költöznek, általában magyarul beszélnek a gyermekeikkel, mert számukra is ez volt az elsődleges szocializáció nyelve. Emellett fontosnak tartom még azt a megfigyelésemet, mely szerint a New Brunswick-i közösség felnőtt tagjai általában jobban odafigyelnek, hogy magyarul beszéljenek a gyerekekkel, mint amikor egymás között vannak, mivel igyekeznek a magyar nyelvet a következő generációnak is átadni. Ez részben abból adódhat, hogy a közösség tagjai között is sokan cserkészek voltak fiatalabb korukban, ahol elvárás, hogy minden beszélgetés lehetőleg magyarul folyjon. Az amerikai cserkészlet körében ugyanis a „kikényszerített” magyar nyelvhasználat közösségi formájában a családon belüli autoritatív stratégia alkalmazását tükrözi.

24 Bartha Csilla: „Nyelvhasználat, nyelvmegtartás, nyelvcsera amerikai magyar közösségekben”, in *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből*, szerk. Kovács Nóra és Szarka László (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2002), 1. kötet, 127, <http://mek.oszk.hu/04100/04126/04126.pdf>.

Így tehát azok közül, akiknek már az interjú idején voltak gyermekei és Magyarországon élnek (tíz emberből hatan), négyen azt nyilatkozták, hogy bár fontosnak tartják, hogy a gyermekeik is tudjanak angolul, ők maguk nem képesek az anyanyelvi vagy majdnem anyanyelvi szintű angoltudásukat átadni, mert ők is magyar nyelvi közegben nevelkedtek, és iskolás korukig csak ezt a nyelvet beszélték, tehát a családban beszélt nyelv nem az angol volt. 3-as számú interjúalanyom kifejtette, hogy bár amióta itt élnek másfél éve, törekednek arra, hogy angolul is beszéljenek otthon, mégis mindig visszaváltanak a magyar nyelvre. Három gyermekükhöz, akik az interjú idején (2014-ben) 8, 7, és 5 évesek voltak, egy amerikai magántanárnőt fogadtak, aki csak angolul beszél, és aki átveszi velük az amerikai iskolai szintjüknek megfelelő tananyagot. Ugyan a férjével készült követéses interjúból (2017) kiderült, hogy a zenei különórák miatt az amerikai tananyag követése azóta háttérbe szorult, még mindig igyekszenek lépést tartani az amerikai tananyaggal, és örülnek, hogy a gyermekeik a már csak angolul beszélő másod-unokatestvéreikkel Amerikában gond nélkül és akcentus nélkül tudnak társalogni.

Egy másik adatközlőnek (4-es számú, férfi) is hasonló tapasztalatai vannak. Felesége romániai magyar, aki szerette volna, hogy férje gyerekeihez (akik 2014-ben, az interjú idején 4 és 2 évesek voltak, Magyarországon születtek) angolul beszéljen. Bár az említett interjúalanyom tökéletesen beszél angolul, mivel családjában mindig magyarul beszéltek otthon, és ez volt az elsődleges szocializációjának nyelve, nem volt hajlandó angolul beszélni a gyerekeihez. A felesége egészen addig a pontig nem értette meg álláspontját, amíg ő ki nem jelentette, hogy csak akkor hajlandó angolul beszélni hozzájuk, ha felesége pedig románul fog őhozzájuk szólani. Ez volt az a pont, amikor felesége megértette hozzáállását. Ennek ellenére az angol nyelv valamilyen szinten jelen van gyermekeik életében. Nagyobbik kisfiukat az interjú idején a Helen Doron angol nyelvű óvodába járatták, amivel nem voltak túlságosan megelégedve, ráadásul kisfiuk az óvodában erős magyar akcentussal sajátította el a nyelvet. A nyelvtanulás céljából sok amerikai DVD-t hoztak a gyerekeknek. Érdekes megjegyezni, hogy a kezdetekkor családjukban mind az angol, mind a román nyelv titkos nyelvként szolgált a gyerekek előtt. 4-es számú interjúalanyom feleségével angolul beszélt, ha nem akarták, hogy a gyerekeik megértsék mondanivalójukat. Felesége pedig édesanyjával és nagynénjével ugyanilyen okból kifelé románul beszélt, akik gyakran vigyáztak a gyerekekre, míg azok kicsik voltak. 2014-ben, az interjú idején a gyermekei már egész sokat értettek románul és angolul. Mára már az angol megszűnt titkos nyelvként létezni, mivel az interjúhoz képest később a gyermekeket egy budapesti nemzetközi óvodába íraták, ahol az óvodások is nemzetközi származásúak, alapvetően nem magyarok. A legnagyobb fiuk már elballagott az óvodából, a kisebbik jelenleg még mindig oda jár.

Habár mindegyik adatközlő magyarul beszélt gyermekeihez szinte csecsemőkoruk óta, ketten említették, hogy angolul és magyarul is beszélnek hozzájuk, és, hogy ez természetesen megy nekik. 5-ös számú interjúalanyom (nő), aki amerikai-magyar vegyes házasságot kötött, és a gyermekei Amerikában születtek, 6 hónapos koráig angolul beszélt a legnagyobb gyerekéhez, utána váltott tudatosan magyarra. Ő elmondása szerint alapvetően angolul gondolkodik sok évnyi Magyarországon töltött idő után is, tehát

olyan helyzetekben, amikor nehezebb kontrollálni a beszédét (pl. düh érzetekor) inkább angolul szól a gyermekeihez. 9-es számú interjúalanyom (szintén nő) egyetemista kora óta él Magyarországon, és gyermekei is már itt születtek. Azt állítja, hogy az identitáshoz hozzátartozik, hogy bizonyos dolgokról angolul tud felszabadultabban beszélni. Habár amikor gyermekei megszülettek, nem volt számára természetes, hogy velük is angolul beszéljen (New Brunswick-i és családi neveltetéséből fakadóan, ahol nagy hangsúlyt fektettek a magyar nyelvhasználatra), miután elérték a néhány éves kort, tudatosan beszélt hozzájuk angolul, pl. lányával a villamoson, aki magyarul válaszolt vissza neki. Ezen kívül a gyermekeik Amerikában is jártak egy félévet iskolába. Saját bevallása szerint érzelmeiről főleg angolul beszél lányával és fiával. A már felnőtt gyermekei angol nyelvi kompetenciáját illetően, míg a lányának nincs angol nyelven akcentusa, a fiának ugyan van egy enyhe akcentusa, azonban neki a helyesírás könnyebben ment angolul, mint a lányának, aki csak tudatos gyakorlással tudott eljutni testvére szintjére.

A Magyarországra költöző amerikai magyarok esetleges identitásváltozásának kérdése is érdekes. Sokuknál a magyar identitás az erősebb, de előfordul, hogy hazatelepülésük után az amerikai identitásuk felerősödik. 2-es számú adatközlőm említette, hogy gyakran érezte, hogy se az Egyesült Államokban, se Magyarországon nem érezte száz százalékosan otthon magát. Az Egyesült Államokban, az iskolájában mindig úgy tartották számon, mint a magyar lányt, és mindig azt mondta: *„I’m Hungarian”*. Miután Magyarországra jött tanulni az állatorvosi egyetemre, abból kifolyólag, hogy nem beszélt tökéletesen a magyar nyelvet (egyes kifejezéseket és a magázási formát nem ismerte) azt kellett, hogy mondja, hogy ő amerikai. Az interjú idején még mindig nem tudta magáról eldönteni, hogy amerikai-e vagy magyar: *„Mindig magyarnak fogom vallani magam, akármikor, csak az a kérdés, hogy mennyire mondom azt, hogy amerikai magyar, vagy magyar amerikai, vagy amerikai magyar csak”*. Bár az asszimiláció ereje nagyon erős Amerikában, egy befogadó szabad ország lévén csak a családi körülményektől és egyéni döntéstől függ, hogy a bevándorlók és a leszármazottaik mennyire képesek sikeresen megőrizni egy más nemzetből származó identitástudatukat. Ez okból kifolyólag ragaszkodik 2-es számú interjúalanyom az amerikai identitáshoz is.

A mai észak-amerikai magyar közösségek legfőbb identitáselemei a magyar néptáncok, népzene és a népi kultúra tárgyi megjelenési formái (bútorok, hímzések, kerámiák), valamint az amerikai magyar cserkészlet. Bár egyesek itthon valamennyivel ritkábban járnak el táncház találkozókra és néptáncestekre, az amerikai magyarok „hazatértük” után továbbra is nagyra értékelik a népi művészet ezen megjelenési formáit, mint az autentikus népi kultúra megtestesítőit. Annak ellenére, hogy sok általam megkérdezett amerikai magyar hiányolja az anyaországiak részéről a népi kultúra általános megbecsülését, többen említették, hogy a néptánc mozgalom kapocsként is szolgál közöttük és a hazai magyarok között. 7-es számú (nő) interjúalanyom számára (aki kislány kora óta gyakorolja a néptáncot, és ennek köszönhetően később sport ösztöndíjjal tanulhatott a Dusquesne Egyetemen egy kelet-európai néptáncokat művelő csoport, a Tamburitzens tagjaként) a hazai táncházak megismerése számára egy tiszta forrásból

való merítéssel egyenértékű, hiszen a táncház mozgalom eredetileg Magyarországról indult el, és jutott ki Amerikába. Ebben nagy szerepet játszott a Hungária táncegyüttes, melynek ő is tagja volt.

2015-ben és 2016-ban egy New Brunswick-i magyar közösségből származó amerikai magyar testvérpárra figyelt fel a magyar média a *Fölszállott a páva* vetélkedő kapcsán. Hajdú-Németh László 2015-ben, 9 évesen hegedűvel egészen a középdöntőig jutott, melynek kapcsán a többi versenyzővel olyan jó barátságok alakultak ki, hogy a következő évben már *Sarjú banda* néven indultak a versenyen, amelyhez öccse, Balázs is csatlakozott. Édesapja szerint az idősebb fia már a szüleinél is jobban hegedül és néptáncol, akik pedig az észak-amerikai Életfa Zenekar tagjaiként Észak-Amerika és Magyarország több városában is felléptek már.

Az észak-amerikai és számos egyéb diaszpóra helyzetben élő magyarok számára a cserkészlet (Külföldi Magyar Cserkészszövetség) egyfajta összekötő szerepet játszik, melyen keresztül a más-más országban élő magyar származásúak kapcsolatot tarthatnak fent egymással. Az interjúalanyaim többsége fiatalkorában részt vett az amerikai magyar cserkészmozgalomban, amely sokak számára életre szóló élményeket nyújtott. Ezen kívül a külföldi magyar cserkészlet közösségformáló ereje sem elhanyagolható. Egyesek gyermekei is Magyarországra költözésük előtt vagy hosszabb Amerikában tartózkodásuk idején New Brunswickban magyar cserkészek voltak, és mind pozitív élményekről számoltak be. Érthető tehát, hogy többen szerették volna, hogy gyermekük itthon Magyarországon is csatlakozzon a cserkészmozgalomhoz, sőt, egyesek gyermekei maguktól csatlakoztak a szervezethez.

A magyarországi cserkészlettel kapcsolatban azonban általánosan csalódottság érzet tapasztalható a hazatelepült amerikai magyarok körében. A hazai cserkészszövetségből (a Külföldi Magyar Cserkészszövetséggel szemben), ami Magyarországon elsősorban a vallási értékekre koncentrált, többen említették, hogy hiányolják a szervezet „magyar” jellegét. Két interjúalanyom (az 5-ös számú 2014-ben és a 9-es számú 2017-ben) is említette, hogy gyermekeik amerikai magyar pozitív cserkészélményeik után Magyarországon is csatlakoztak a hazai cserkészethez. Mindkét család gyermekei azonban rövid idő eltelte után kiábrándultság miatt abbahagyták a magyarországi cserkészfoglalkozásokat. 5-ös számú adatközlőm elmondása szerint neki és gyermekeinek nem sikerült megragadniuk a hazai cserkészlet lényegét. Mivel az interjú idején még a szlovák határhoz közeli kistelepülésen éltek (Nógrád megyében), ismerősük ajánlására 5-ös számú adatközlőmnek megfordult a fejében, hogy az autóval húsz perces távolságra levő szlovákiai Fülekre vinné gyermekeit magyar cserkészfoglalkozásra, ahol nagyobb harcot kell vívni a magyarság megtartásáért. Negatív tapasztalataikból kifolyólag azonban gyermekei nem voltak hajlandók azt sem megpróbálni (azt mondták, egyedül New Brunswickba térnének vissza cserkészetre).

2-es számú adatközlőm (2011) elmondása alapján Magyarországon „cserkészesebb a cserkészlet. Itt a cserkészetről szól, csakis. És otthon Amerikában a cserkészlet az egy eszköz volt, hogy a magyarságot továbbadják.” Tehát egyik interjúalanyom sem kapcsolódott be itthon a cserkészletbe – részben felnőtt korukból kifolyólag –, mindenesetre

egyikük kivételével a gyermekeiket sem járatták hosszú távon cserkészfoglalkozásokra. Mivel többségük előbb-utóbb szeretne hazaköltözni Amerikába, úgy gondolják, hogy ha szükséges lesz, gyermekeik ott majd gyorsan leteszik az adott vizsgákat, hogy be tudjanak kapcsolódni az ottani közösségi életbe.

A megkérdezettek közül mindössze egy édesapa nem hiányolta a cserkészet magyar jellegét itthon. Azt nyilatkozta (6-os számú adatközlőm, 2016-ban), hogy elégedett a magyarországi cserkészzel, mert úgy érzi, a fiaira jó hatással van: „Egy tinédzser fiú mindig keresi a határokat, hogy mire képes, és a cserkészlet mindig próbára teszi – játékosan, de mindig próbára teszi. Ez nem csak ügyességi próbák, de feladatok megoldása is, meg jellemben is próbák.” Magyarországon felnőtt felesége, aki szintén jelen volt a beszélgetéskor, kiemelte, hogy „a cserkészlet kicsit az ár ellenében megy, mert a globális, mi a menő kultúra ellenében értékeket tanít. [...] Minden már nem jó, hanem a minőség kell. Tudjuk, hogy papolhatunk mi [szülők], amennyit akarunk, de a kortársak közössége nagyobb hatással lesz egy idő után.”

Többekkel beszélgetve került szóba, hogy sokan a magyarországi cserkészletet inkább átpolitizáltak látják, mint a jelenlegi amerikai magyar cserkészletet. 9-es számú interjúalanyom szerint Magyarországon népzenei berkekben is inkább kívülről érzik magukat azok, akik nem jobboldaliak, csakúgy, mint a cserkészletben. Amerikában ezzel szemben ezek a tevékenységek már kevésbé kötődnek politikai beállítottsághoz: míg a rendszerváltozásig igen erősen jelen voltak a kommunista-antikommunista ellentétek, a mai keleti parton felnőtt magyar származású fiatalok liberálisabb beállítottságúak, mint szüleik generációja, és kevertebb háttérű a magyarság (az utóbbi évtizedekben sok 1989 után érkezett gazdasági bevándorló gyermeke is csatlakozott a cserkészlethez), mint a hidegháború idején, amikor főképp DP és 56-os emigránsokból tevődött össze a cserkészek háttére.

Nyelvi jelenségek és változások

Bár magyarnyelv-tudásuk sokat fejlődött a korábbiakhoz képest (szinte mindenki említette, hogy már nem nézik őket külföldinek, csak vidékinek), bizonyos jegyek még több éves magyarországi tartózkodásuk után is tükrözik amerikai magyar származásukat. Ennek mértéke személyenként változó. Ezt a változatosságot több tényező okozhatja, melyek között említendő az alap nyelvtudás, amivel érkeztek (mi volt a domináns nyelvük), a környezet hatása (szülők származása, házastárs anyanyelve), a motiváció és nyelvi tudatosság, nyelvérzék, és – meglátásom szerint – csak enyhébb mértékben döntő a Magyarországon eltöltött időtartam hosszúsága. Az angol nyelv interferenciája hangtani és grammatikai szempontból pl. erősebben mutatkozott annál az adatközlőnél, aki az interjú idejéhez képest már hét éve Magyarországon élt, és akinek a házastársa angol anyanyelvű. Néhány második nemzedékbe tartozónak sikerült olyan szinten és akcentusmentesen vagy szinte akcentus nélkül megtanulniuk magyarul, hogy munkahelyükön az új kollégák maguktól általában nem jönnek rá, hogy ők nem Budapesten nőttek fel,

hacsak nem egy hosszabb beszélgetés után. Az egyik harmadik generációs fiatal egyetemista lányt (8-as számú adatközlő, 2017) is többen magyarországi magyarnak hitték már otthon, míg más másodgenerációs Amerikából hazánkba látogató barátnőjével ez nem fordult elő. Fontos azonban megjegyezni, hogy ezekkel az adatközlőkkel Magyarországra költözésük előtt is találkoztam már a 2000-es évek elején, és személyes észrevételeim szerint akkor is nagyon enyhe akcentussal beszéltek magyarul.

A tíz adatközlő közül négygel már az Egyesült Államokban is készítettem korábbi interjúfelvételeket 2008-ban, illetve egyikőjük velem készített interjút a magyar rádió számára, aminek megőriztem a hanganyagát. Általános észrevétel mindenkinél, hogy a beszédtempójuk érezhetően gyorsabbá vált, kevesebb hezitációs szünetet tartottak, mint az amerikai felvételek idejekor. Ketten közülük ösztöndíjasként a Balassi Intézetben is tanultak egy évet, amely magyar nyelv és kultúra kurzusokat kínál magyar származású, vagy magyarul tanulni kívánó fiatal hallgatók számára. Mindkettőjüknél érezhetően kevesebb tükröfordítás fordult elő (első alkalommal pl. „Nem jött a szó az eszemre”, „Egész hétvégénket, péntektől vasárnapig *arra töltjük*”), mivel a Balassi Intézetben komoly hangsúlyt fektetnek a helyes nyelvtan elsajátítására. Továbbá mindketten ritkábban váltottak kódot a korábbi alkalomhoz képest, amikor egyes szavakat angolul mondtak, mert nem jutottak eszükbe (*individualism, dubbed, cartoon sit-comedy*).

Az általános jelenségek az adatközlőim beszédét illetően a következők voltak. A szimplifikációs tendenciák közül, melyek Kovács Tímea szerint jellemzőek az amerikai magyar nyelvhasználatra, gyakori az általa és más szerzők által is említett az inessivusi *-ban/-ben* használata helyett az illativusi *-ba/-be* használata.²⁵ Számos interferenciahatás is érzékelhető beszédükben. Fonetikai szempontból nem mindenkinél fordult elő, azonban Magyarországra költözésük után sem ritka az aspirált /k/ és /t/ zárhangok ejtése, az amerikai retroflex /r/-hez közelítő hangok, valamint sötét /l/, melyek Kovács Tímea szerint is gyakoriak a Balassi Intézetben tanuló amerikai magyar diákoknál.²⁶ Jellemző ezen kívül még a degemináció is: „ketős állampolgár”, „kelett”, „lene”.²⁷ Grammatikai szempontból néhány interjúalany esetében jellemző a személyes névmás redundáns használata is.²⁸ Érdekes azonban, hogy az Amerikában általánosan használt „um” hezitációs szó helyett a Magyarországon élő amerikaiak inkább „öm”, „mmm”, „ö”, és

25 Kovács Tímea: „Kétnyelvűség, nyelvi interferencia”, *Hungarológiai évkönyv*, 6.1 (2005), 110. Fenyvesi Anna: „A toledói magyarok nyelve. Nem standard nyelvhasználat vagy a nyelvkontaktus hatása?”, in *Tanulmányok a diaszpóráról*, szerk. Kovács Nóra (Budapest: Gondolat, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2005), 58–73.

26 Kovács, 111.

27 Kontra Miklós: *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból* (Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, 1990), 182–183, idézi Pintz Katalin: „Hungarian Heritage Maintenance in the USA. New Brunswick, N.J., as a Magyar Ethnic Island”, *Hungarian Studies Review* 38.1–2 (2011), 118.

28 Bartha Csilla: „Social and Linguistic Characteristics of Immigrant Language Shift. The Case of Hungarian in Detroit”, in *Acta Linguistica Hungarica* 43.3–4 (1995/1996), 426, idézi Kovács, 110.

„ah” hezitációs szavakat használják, és kevesebb szókölcsonzést alkalmaznak. A tükkörfordítások továbbra is jellemzőek („ha hallok valamit a *híreken*” [on the news], „itt is tudsz *cuccot* venni” [buy stuff]), azonban kevésbé, mint Amerikában.²⁹ Általában jellemző rájuk a kreatív nyelvi kompetencia, tehát ha egy kifejezés nem jut eszükbe, ügyesen magyarázzák el más metaforák segítségével. (Pl.: „mi *templomvásárlásra* [templomkeresésre] indultunk”, „ez csak egy *puha* [képlékeny] terv”).

Bár mind a tíz interjú magyarul készült, időnként előfordultak kódváltások az interjúk alatt. Míg ezek rendszerint tudatos kódváltások voltak („tudod ezt, hogy mondják angolul: *the real deal*”, „visszamegyünk *la-la landbe*”), hosszabb-rövidebb öntudatlan kódváltások is előfordultak, illetve az egyik adatközlő esetében egész tagmondatokra kiterjedők is:

- 1) Mikor én ideköltöztem, I didn't want anybody to think that I was pökhendi. Because there is a prejudice, I'm sorry. Mihelyst megtudják, hogy amerikai vagy, 'ah, te milliomos vagy. That's the worst thing: you have a ton of money.
- 2) Mikor én gyerek voltam, nemcsak egy pár utcát zártak le [a magyar fesztivál idején], hanem *downtown New Brunswick was shut down too*.

Az ő esetében talán azért fordultak elő ilyen nagy számban kódváltások, mert az interjú idején (2014) egy kis faluban élt, ahol el volt zárva az amerikai és amerikai magyar világtól, és elmondása szerint ki volt éhezve minden angol szóra. Borbély Anna szerint „a kétnyelvűek nem használják a kódváltásos stílust azokkal a kétnyelvűekkel, akiknek nem ismerik az egyéni háttérét vagy attitűdjeit”, tehát teljesen ismeretlenekkel.³⁰ Bár az adatközlővel korábbi (angol nyelvű) levelezéseken kívül nem volt az interjú előtt személyes ismeretségem, mivel tudta, hogy én is a New Brunswick-i közösséghez tartoztam korábban, feltehetőleg úgy érezte, hogy szabadon használhatja a kódváltásos stílust.

Összegzés

Az asszimiláció ereje az Egyesült Államokban nagyon nagy, szinte minden közösséget és családot érint. Magyarországra településükkel kapcsolatban az amerikai magyarok többsége ugyan nem mondta ki, de bizonyosan egyfajta asszimilációellenes indítatásból is érkeztek hazánkba. Bár a magyar jog szerint sokan hivatalosan hazatelepülteknek számítanak, a Magyarországon élő amerikai magyarok többsége nem szándékozik örökre hazánkban letelepedni. Mindegyik interjúalanyom aktív kapcsolatot tart fenn közösségével a diaszpórában, szülők, testvérek, és a néptánc révén. Részben ebből kifolyólag többségüknek nem célja teljesen asszimilálódni a magyarországi magyarok közé.

29 Pintz, 118.

30 Borbély Anna: „Kétnyelvűség és többnyelvűség”, in *Magyar Nyelv*, szerk. Kiefer Ferenc (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2006), 595–627.

Mivel két kultúrához tartozónak vallják magukat, melyek értékrendszerében és mentalitásában időnként eltérések fedezhetők fel, sem az egy kultúrájú amerikaiakkal, sem az egy kultúrájú magyarországiakkal nem tudnak teljesen azonosulni. Ebből kifolyólag egy sajátos, pozitív értelemben vett szubkultúra tagjainak tekinthetők és tekintik magukat, akiknek ugyanakkor az amerikai társadalomba való integrációja sikeresnek tekinthető, hiszen jó pozíciókat töltenek be jelenleg mind itthon, mind korábban az Egyesült Államokban. Nyelvhasználatukban, bár gyermekeikkel többségük általában a magyar nyelvet használja, az angol nyelv és ennek interferenciája továbbra is jelen van, mely identitástudatuknak is fontos részét képezi.

#	nem	születési állam	születési év	iskolai végzettség	interjú típusa	korábbi interjú (USA-ban)	interjú ideje (Budapest)
1	nő	New Jersey	1983	egyetemi	személyes	2008	2011. január 19.
2	nő	New Jersey	1985	egyetemi			2011. április 20.
3	nő	New Jersey	1971	egyetemi		2008	2014. június 11.
4	férfi	New Jersey	1969	egyetemi			2014. június 15.
5	nő	New Jersey	1970	egyetemi			2014. május 12.
6	férfi	Magyarország	1960	egyetemi			2016. július 20.
7	nő	New Jersey	1978	egyetemi			2016. augusztus 8.
8	nő	New Jersey	1996	egyetemi – folyamatban		2008	2017. június 9.
9	nő	New Jersey	1962	egyetemi			2017. június 22.
10	férfi	New Jersey	1973	egyetemi		2008	2017. július 12.

Adatközlők összesített táblázata

